

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
בא
שבט ה'תש"פ ב'של"א
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

הערות וחידושים נוספים מתוך התכלאל של מהר"ש שבזי. עניינים מיוחדים בצורת כתב יד קדשו, ובעניין שי"ן ימנית ושמאלית.

אם ניתן לסמוך על חכמי הגרפולוגיה בזהוי חתימות העדים, או להתייעץ עמהם לצורך סגירת שידוך וכדומה. פרטי המעשה בחכם שהיה נראה מתמונת פניו כי הוא נמשך לפשע ורשע.

כיצד להתייחס לחכמות המגיעות מן הגויים.

ההבדל בין חכמת הפרצוף לחכמת שרטוטי היד.

המשך דברים מחודשים מתוך התכלאל כת"י למהר"ש שבזי זיע"א.

מעלתם הגדולה של חכמי מחזו שְׁרָעַב, ומאידך אי בקיאותם במלאכת הסופרות.

עוד חידושים מתוך התכלאל.

השלמה לגבי פירוש הפסוק 'כי תולעתם לא תמות', שמהר"ש שבזי פירש בשם רס"ג, דהיינו סיעתם. ביאור שורש המלים רמה ותולעה.

השלמה בעניין ברכת הרואה חכמי אומות העולם.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 529

קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת הדרך הנימול, יצחק בן רבי יונתן צדוק הי"ו.
כמו כן השיעור מוקדש לע"נ מרת רבקה בת דוד ע"ה, לבית משפחת
שלום. נדבת נכדה, ידידנו הרב אורי גובי הי"ו,
ולהצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת הדרך הנימול, יצחק בן רבי יונתן צדוק הי"ו מעיר בית שמש. זכיתי בשבת קודש להיות אצלו סנדק. המוהל הוא אחי ידידנו הרב ישרון צדוק שליט"א, ב"ה עושה חיל. כן ירבה וכן יפרוץ. השם ב"ה יברך אותם, וימלא כל משאלות לבם לטובה. כמו"כ, הדרך הנימול, יצחק, השם ב"ה יזכהו ויחיהו וישמרהו. כשם שנכנס לברית, כך ייכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, אכי"ר.

עוד מוקדש השיעור, לע"נ מרת רבקה בת דוד ע"ה, לבית משפחת שלום. תנצב"ה. נדבת נכדה, ידידנו הרב אורי גובי הי"ו, ולהצלחתו, ולהצלחת כל בני משפחתו.

המקום ב"ה ירצה ויברך ויציל אותם מכל צרה וצוקה, ומכל נגע ומחלה, וימלא כל משאלות לבו ולבכם לטובה, אכי"ר.

הערות וחידושים נוספים מתוך התכלאל של מהר"ש שבזי. עניינים מיוחדים בצורת כתב יד קדשו, ובעניין שי"ן ימנית ושמאלית.

אוֹדָה יי פְּכָל לְבָב פְּסוּד וְשָׁרִים וְעֵדָה וְתַהֲלִים פֶּרֶק קי"א. זאת אנחנו אומרים, על התכלאל של מהר"ש שבזי זיע"א. תכלאל זה הנמצא לפנינו כעת, שזכינו להשיגו, לקבל אותו, ולעיין בו. ישתבח שמו לעד. אפילו שעברו שלוש מאות ושמונים שנה מאז כתיבתו, הוא נשמר בלי תולעים.

עצם זה שהספר נשמר, זה הוא בעצמו נס גדול. לפי מה ששמעתי, הספר היה בגניזה. פירוש הדבר הוא, כי מי שהחזיקו בידו, אפילו לא ידע במה הוא מחזיק. לא שיער לעצמו איזה אוצר יקר יש לו ביד. מחוסר הבנה, הוא גנז את הספר. טוב לפחות שהוא גנז אותו, ולא שם אותו ח"ו בפח...

מסובב כל הסיבות יתברך, גלגל שיהיה כך. כבר כתוב וקהלת ג', א"ן, לְפָל זְמָן. וְעַתָּה לְכָל חֶפְץ, תַּחַת הַשָּׁמַיִם. הקב"ה קבע את זמן גילוי הספר לדורנו אנו. ברוך שמסר עולמו לשומרים.

לפי איך שספרו את העמודים, הוא מכיל שלוש מאות עמודים. דהיינו, מישוה בשנים האחרונות סימן בעפרון, וספר את הדפים. ברם המספר אינו מדויק. יישר כחו של ידידנו רבי יפת מה טוב יצ"ו, שעמל גם כן לצלם עבורי ולכרוך את הספר, ועל ידו יש לנו את הספר למשמרת. ירבו כמותו בישראל.

בעז"ה, כשם שדיברתי בעבר על כמה חידושים מתוך הספר, עתה נשלים את המלאכה. נגמור כמה נושאים מחודשים מתוך הספר.

ראשית, דף אחד חסר מתחילת הספר. אולי אפילו שניים, אין לי ידיעה כמה בדיוק, כי הסידור מתחיל מאמצע ברכות התורה. פותח במלים, עבדיך, ונהיה אנחנו וצאצאינו, יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

זהו לגבי ההתחלה, אבל סוף הספר שלם. לקראת הסיום שם, הוא הכניס שם פירושי מלים על מסכת ברכות ועל מסכת כלאים. הם פירושי עניינים למתחילים, להקל על התלמידים. כדי שידעו את המושגים להבינם בלשון ערבי המדוברת.

עתה רציתי לדבר על צורת הכתב שלו. בראותי את התכלאל, זיהיתי מיד את כתב היד שלו. הנני מכירו כבר מהעבר. צורת הכתיבה שלו, היא מיוחדת. אעפ"י כן נראה מצורת הכתב שהיה זה בצעירותו. אולי אפילו בגיל עשרים, או עשרים ואחד.

התכלאל עצמו נכתב בערך בשנת ה'ת' ליצירה בערך, או מעט אחרי זה. לקחתי מספר עגול, כי בלאו הכי אין לנו מספר מדויק. היום אנחנו בשנת ה'תש"פ, ממילא יוצא שעברו בערך 380 שנה מזמן כתיבת הספר.

סגנון הכתב שלו הוא מיוחד. הדבר הבולט הראשון הוא אות גימ"ל משונה. בדרך כלל כותבים את האות גימ"ל למטה, עם בליטה

האות. שם את סימון השי"ן ימנית בפנים, כי הוא לא יכל לשים אותה מלמעלה.

בדרך כלל, בספרים הנכתבים בניקוד העליון, לא מסמנים שי"ן ימנית, אלא רק את השמאלית. יש להם סימן מסוים, כמין חצי סיבוב למעלה, להורות שהשי"ן היא שמאלית. את השי"ן הימנית לא מסמנים בכלל. יוצא שמובן מאליו, שאם אין שום סימן, השי"ן היא ימנית.

מהר"ש שבזי רצה בכמה מקומות להדגיש כי השי"ן היא ימנית, לכן עשה כמין דגש. זה לא היה בכל המקומות, אלא רק בחלק.

נראה לכאורה כי ממילא צריכים להמשיך ולחפש מה הוא יעשה בזמן שכתוב שי"ן דגושה, כגון 'אשה ריח ניחוח' וכו'. מה הוא יעשה שם. אבל האמת היא שבדרך כלל סופרי התכאליל לא סימנו בכלל את האותיות הדגושות. רק לעתים רחוקות הם סימנו. אפילו בדגש ממש, כגון בתיבת 'אזמרה', הוא לא סימן דגש במי"ם.

זוהי שיטת התכאליל בכל מקום. לא כתבו בכלל דגשים. כנראה הם סמכו על המבינים. למשל במלים, תַּבֵּל וְיִשְׁבִּי בָּהּ, הוא לא הוסיף דגש בתוך התי"ו, ונראה כאילו אומרים תַּבֵּל וכו'. אני רואה כעת במלים, 'זיתן בלבנו', שהוא לא עשה דגש בתי"ו. כיוצא בזה במלים, 'ברוך כבוד', אין דגש באות כא"ף, וכל האותיות המודגשות נשארות שם רפויות. זוהי השיטה שלהם בכל המקומות.

*

חכם אחד אמר לי בזמן האחרון, אולי נחזור למסורת אבותינו? דבריו היו מכוונים כלפי כתיבת האות שי"ן.

הוא רצה להדפיס ספר, וחפץ לכתוב את אות שי"ן שמאלית מודגשת, על ידי דגש מחוץ לשי"ן...

שמאלה, שהיא רגלה השמאלית של אות. אבל הוא עושה במקום זה עיגול. לפעמים אפילו הוא מושך אותה מעט ימינה. זהו סימן היכר מובהק לכתב היד שלו. לא ידוע לנו על מישו אחר הכותב כך.

דבר נוסף המיוחד לכתיבת ידו, הוא באותיות מי"ם. בין מפתוח"ה, ובין מסתומ"ה. וכן הנו"ן. ואפילו האות עא"ן. הוא לא מושך את הקו הימני שלהם בצורה ישרה כמקובל, אלא עם בליטה. כעין האות ביי"ת בכתב רש"י. יש לה יציאה. מעין מה שהאשכנזים עושים באות פ"א כפופה.

אינני מתכוון שבתמידות הוא כותב כך, אלא רק באופן כללי. אם הייתי גרפולוג, אולי הייתי מנסה להבין מה יש פה. מהו הרעיון בצורת הכתב הזו. אולי זוהי שבירת המדות. אינני יודע מה טמון בצורת כתב זו.

דבר נוסף המיוחד לו, אפשר לומר "משונה". הרבה אותיות שי"ן דגושות. ממש השתוממתי בראותי זאת. מדוע השי"ן היא דגושה, באופן שאפילו לא יעלה על הדעת להדגיש אותה.

למשל, 'ישרי וישבוק'. הוא עושה בניקוד עליון. לכן הוא מנקד עליה חירק, וצירי. ברור אסבן כי השי"ן בשוא נח. ולפתע פתאום רואים כי הוא מדגיש את השי"ן, כביכול אומרים יִשְׁרִי וישבוק. לא יכול להיות... אפילו אם הוא היה חושב לומר כך, היה לו לעשות שווא מעל השי"ן. דוגמא נוספת שאני רואה כעת, במלים 'זמחבש לעצבותם'. הוא כתב דגש בתוך השי"ן. לכאורה זה ממש מוזר.

לאחר שראיתי זאת כמה וכמה פעמים, הבנתי כי יש פה משהו. הוא לא התכוון להדגיש את האות, אלא רק לסמן בכך שהיא שי"ן ימנית.

ביאור הדבר הוא כך. מהר"ש שבזי ניקד ניקוד עליון. אם הוא היה כותב את סימן השי"ן הימנית למעלה, היו טועים וחושבים כי זהו חירק. לכן עלה לו רעיון להכניס זאת בגוף

כך כתבו בכל התיגאן. למשל, בפסוק ודברים ה', י"א, **לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא**, תיבת 'תשא' בשי"ן שמאלית. וכן בפרשה שקראנו השבת ופרשת בא, פרק י"ב, פסוק ט"ו, **תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִפְּתִיכֵם**. במלים אלו יש דגש באות שי"ן. היה מקובל אצלם לכתוב את הדגש בצד שמאל, כלומר בין השי"ן לאל"ף. באמצע.

זאת היתה מסורת הכתיבה שלהם. הם נהגו באופן כזה שלא להכניס את הדגש בתוך האות.

עתה הוא בא בטענה, הן עלינו להמשיך את מסורת קדמונינו נע"ג?

הקב"ה סייע לי למצוא תשובה. הוא האיר את עיני.

אמרתי לו, במחילה מכבודך, אתה לא צודק. טעמם הוא פשוט מאד. הם לא יכלו לשים את הדגש בתוך השי"ן השמאלית, כיון שכתיבתם אינה כמו שאנחנו כותבים.

אנחנו כותבים את השי"ן שיש לה שלוש ראשים, באופן שהראשים כולם יורדים עם הרגליים למטה. השי"ן האמצעית יורדת, ולמטה היא בדרך כלל בזווית האות שמאלה. ברם קדמונינו לא עשו כך. אין כוונתנו לבודדים, אלא לכולם. מרנא בניה הסופר, ועוד אחרים, כולם מחברים את רגל השי"ן האמצעית לצדה השמאלי. ממילא לא נותר להם מקום היכן לשים את הדגש.

ממילא התשובה פשוטה מאד. על ידי עובי הקולמוס, ולא בדקותו, הם היו מורידים את רגל השי"ן האמצעית ומטים שמאלה באמצע. גם בצד, וגם באמצע הרגל האחרונה, השלישית. כמו שהרגל הראשונה הימנית יורדת נמשכת ומשתפעת בעובי הקולמוס לצד שמאל, כך האמצעית. אם היו מורידים את הרגל בדקות הקולמוס, היה נשאר מקום לכתוב דגש. אבל הם כתבו בעביו. עם עובי זה,

הם נהגו לחבר את הרגל האמצעית, אל הצד השמאלי. ממילא המקום נותר צר, ואין מקום להכניס דגש. אם יכתבו שם דגש, האות תידבק שם, קצתה בקצתה.

להבין היטב, כדאי שכל אחד יראה זאת במר עיניו, כגון בצילום דף מתוך תאג של מה"ר שלמה הסופר, שהבאתי בנפלאות מתורתך סוף פרשת מסעי דף תל"א. וכן בכת"י מה"ר בניה, המובא בתחילת תורה קדומה.

לכן הם הוכרחו לשים את הדגש בחוץ. הראיה היא מהשי"ן הימנית. בה יש מקום לדגש. שם שמו את הדגש במקום, בתוך האות.

ממילא אמרתי לו כי מה נפשך. אם אתה רוצה לכתוב ממש כמו הקדמונים, אזי תצטרך להדפיס שי"ן כמו שהם, עם רגל עבה. גם הקו"ף תהיה מחוברת. וכן תעשה את כל השינויים בספרי הקדמונים, אזי תוכל לעשות גם את השינוי האמור. אבל עתה, כאשר מדפיסים את הספרים בכתב רגיל, מה נפשך. אין סיבה לכתוב כאן את הדגש בחוץ. הדבר מוזר ביותר. הם עשו זאת מתוך ההכרח.

לזה היגעתי בס"ד, בעיקבות מה שראיתי בכת"י ק מהר"ש שבזי. משם המשיך לי הרעיון הלאה. זאת היא ימנית, וזו שמאלית. ברוך ה' שהנושא התלבן.

ובכל זאת, עדיין זהו קצת חידוש. עדיין נותר לנו משהו ללמוד ולתקן. בשי"ן השמאלית הם לא שמו את הדגש בצד ימין, אלא בצד שמאל. לפי מה שאני רואה היום בספרים, לא אכפת להם. בין ימנית, ובין שמאלית, כותבים את הדגש בצד ימין. אמנם יש גם כת"י ישנים משאר ארצות כך.

אך בכתר בן אשר, כשהשי"ן שמאלית, אזי הדגש נמצא בין הרגל האמצעית לבין השלישית. גם אצל רגל השי"ן האמצעית נוטה ונדבקה למעלה, כמו בתיגאן, ולא לזוית. אך עשה הסופר זאת בדקות הקולמוס, ולכן נשאר

אבל כאן נוצרה בעיני אחרת. מבקשים מהבחור את כתב היד שלו, אבל הוא מביא את כתב ידי חברו. היה אחד שהביא את כתב היד של ראש הישיבה. הגרפולוג ראה זאת והתפעל. בלי עין הרע. כזה למדן, ממש גאון... זוהי רמאות.

היה מקום גם לשאול, אולי אפשר לקחת את כתב ידו שלא ברשותו. אבל זהו נוגע לנידון נוסף, האם מותר לקחת כתב יד ולבחון, שלא ברשות הבעלים. לדוגמא, משפחת הכלה רוצים לדעת פרטים על המיועד, באים ואומרים לחבר שלו, תביא לנו בבקשה את כתב ידו, ונשלח אותו לבדיקת גרפולוג.

בספר 'מאחורי הפרגוד' [נדפס בבני ברק ה'תשע"ב, שידוכים ושלוש בית אות ו', דף 341] מביאים בזה"ל, לפני סגירת שידוך, לא ראוי לתת את כתב המדובר או המדוברת לבדקן בגרפולוגיה. מקור הדברים הוא מהגר"ח קנייבסקי.

נראה שהגר"ח קנייבסקי שליט"א, הוא הקיצוני ביותר בנושא זה, ומתנגד לכך בכל תוקף. הגראי"ל שטיינמן זצ"ל גם התנגד, אבל לא כ"כ בתוקף. מאידך נראה שתלמידי חכמים חשובים אחרים, כן מחזיקים מהעניין.

לכן הננו רוצים ללבן קצת את הנושא. לא נוכל להקיף את כולו, מהגם כי בלא"ה הרבה כבר כתוב בספרים של חכמי זמננו, אבל נתעכב מעט בס"ד על כמה פרטים חדשים.

בשביל להבין את העניין, נקרא את מה שכתוב בהערה שם בזה"ל, עפ"י תשובת הגר"ח לפלוני ששאל. שאלו את הגר"ח שליט"א, לפני סגירת שידוך, האם להביא את הכתב לגרפולוג.

וזה תשובתו. לא צריך, זה שיגעון. זו חכמה של הגוים, וביהודים אין את הכללים הללו. הם רואים בכתב שלו, לדוגמא, שכתובתו בחיפזון,

לו מקום להכניס שם את הדגש. [זכורני שכן ראיתי ציור אות שי"ן אליבא דהרוקח, ועי' קובץ ספרי סת"ם ברוך שאמר דף קנ"ג, במנחת סולם הערה 679].

זוהי אכן נקודה שצריך לתת עליה את הדעת, לראות שמקום ההדגשה יהיה בצד שמאל. כך מבדילים בין הימנית לשמאלית.

אם ניתן לסמוך על חכמת הגרפולוגיה בזהו חתימות העדים, או להתייעץ עמהם לצורך סגירת שידוך וכדומה. פרטי המעשה בחכם שהיה נראה מתמונת פניו כי הוא נמשך לפשע ורשע.

דיברתי מקודם בדרך אגב על עניין הגרפולוגיה. בנושא הזה ישנן דעות לכאן ולכאן. השאלה נתחדשה בדורנו, וממנה נפקא מינה להרבה דברים, כמו למשל בקיום שטרות, וכדלקמן.

אנשים מביאים שטר חוב החתום על ידי פלוני אלמוני. או שהם מביאים חתימות ערבים על שטר הלוואה. קורה שהלווה, או העדים החתומים, מכחישים ואומרים, שזאת אינה החתימה שלהם. מה עושים במקרה כזה? מה היא ההלכה? לפי שורת הדין, הדיינים משווים את החתימות. מביאים את חתימתו הרגילה, והם בודקים ואומרים כי זו אותה חתימה.

מה יהיה אם יבוא גרפולוג ויאמר, לא. זאת אינה חתימתם. מה נעשה? הגרפולוג יודע להבחין בצורת הכתב הפנימית, והוא טוען כי זאת אינה חתימתם. מה עושים?

שאלה נוספת הנוגעת לשידוכים.

ישנם כאלו שלא יודעים האם לסגור את השידוך. אומרים לעצמם, מי יודע? שמענו שמועות, והמסקנא אינה ברורה. עולה להם רעיון, הבה נתייעץ עם גרפולוג, נשמע מה שהוא אומר.

שזה סימן שהכותב אדם מבוהל. ועוד, כל זה בסתם, אבל לפי אלו ההולכים עפ"י התורה, אין את הכללים הללו. ולפעמים, באמת מצד הטבע שלו כך הוא, אבל הוא ריסן את עצמו בכמה בחינות, וגם לפעמים שינה את טבעו ממש.

יש כאן כמה נקודות. ראשית, שזו היא חכמת הגויים. החכמה הזו אינה אומרת כי על יהודים התוצאה תהיה נכונה. זה מזכיר את מה שכתב החתם סופר, כי אין ראיה לרפואה שהועילה לגויים, שתועיל גם ליהודים, כי הגמרא אומרת [עיין מסכת שבת דף פ"ו]. על הגויים, דַּחְבִּיל גופייהו.

ברם הדבר אינו גורם ודאי שהתוצאה לא תהיה נכונה, אלא צריכים לבדוק זאת לעומק על יהודים. אולי כן. הגר"ח"ק אומר כי לא מוכרח שהתוצאות על היהודים יהיו נכונות.

עוד הוא אומר כי עפ"י התורה, אין את הכללים האלו. העניין משתנה. אם הם רואים על משהו לפי טבעו כי הוא מאד עצבני, יראו זאת גם בכתב ידו, אפילו שהוא עבד ותיקן את עצמו. הוא למד מוסר, והשתנה. א"כ מדוע אתה שופט עפ"י הכתב יד שלו?

כראיה לכך הוא ציין בזה"ל, עיין שיטה מקובצת נדרים ל"ב ב'. הוא מביא שם את הסיפור המפורסם, על חכם אחד שראו בצורת פניו, כי הוא רשע מרושע, אבל הוא תיקן את עצמו, וכדלקמן.

הסיפור מוכר בכמה צורות וגירסאות, אבל הרעיון משותף לכולם. יתכן גם כי סיפרתי את הסיפור באחד השיעורים בעבר [שיעור מוצש"ק שמיני התשע"ד. וע"ע בשיעור מוצש"ק האזינו התשע"ז].

סיפור זה הוא על חכם חשוב אחד, שהראו את דמות פרצופו לחכם אחד המבין בחכמת הפרצוף. וכאשר ראה את תמונתו, נענה ואמר, וכי הוא חכם חשוב? רואים שהוא רשע גדול

וכו'. התלמידים שמעו זאת, והתביישו לחזור ולומר זאת לרבים. אבל בסוף כאשר הם אמרו לו, נענה ואמר, דעו לכם כי צודק אותו החכם. אכן נכון. לפי הטבע כך הוא היה צריך להיות.

שאלה מהקהל: כך מספרים על משה רבינו?

תשובת מרן שליט"א: ישנם האומרים כי הסיפור הוא על משה רבינו. כך כתוב בספר תפארת ישראל על מסכת קידושין בסוף פרק רביעי. אבל זהו ספק גדול. אין לדבריהם מקורות בספרים שלנו. המקור של זה הוא כנראה בספרי הערבים...

אפילו שהסיפור נפוץ על משה רבינו, וישנם החושבים כן, אבל קשה לדעת. אדרבה, התורה הקדושה אומרת [שמות ב', ב'], וַתֵּרָא אֹתוֹ פִּי טוֹב הוּא. נולד טוב. אפילו הכי, עצם הסיפור נכון, אך מסתבר כי המדובר על חכם אחר. ישנם המספרים זאת על אריסטו. כך כתב מה"ר אליהו הכהן בעל הספר שבט מוסר, בספרו מדרש אליהו [פרק תשיעי]. אחרים אמרו כי הוא היה פילסוף וחכם גדול. ועמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת במדבר דף נ"ה.

הצד השווה שבכולם, שהוא היה חכם מפורסם, הידוע בפי כל כאדם נעלה. גם ההמשך, משתנה בכמה צורות. כל אחד מספר בסגנון אחר. העיקר הוא שתלמידי אותו החכם החשוב הראו את תמונתו לחכם אחר המבין בחכמת הפנים, והוא אמר כי לפי התמונה הוא רשע גדול.

בספר שיטה מקובצת הנ"ל, מביא גם כן את הסיפור בסתם, וזה לשונו, והחכמה תעוז להדריכם בדרכי יושר. כי ההוא מעשה בחכם אחד, שלח דמות פרצופו לחכם אחר, שהיה מכיר בדמות הפרצופין. הוא נבהל. נטמן מפני מביעותותיה דההוא פרצוף.

לסוף, שאל לו למה נטמן ממנו? וענה, אותו הפרצוף מאדם רע שאין [כ]דמותו, חמדן ונואף וליסטים, ואין להביט אליו. והמביאו, נתיירא

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא נימק זאת ואמר, כי הוא לא מסוגל בכלל להוליד. מחלה קשה שגורמת לו להיות עקר. כיצד אם כן הגיעו הילדים לעולם?

כפי הנראה אותו אדם הסתכסך לפני כן קשות עם אשתו, ורצה להוציא עליה שם רע. הוא הביא הוכחות מרופאים שלא יתכן שיצליח להביא ילדים לעולם.

הדיינים רואים זאת, ומשתוממים. לא יודעים מה לעשות. אכן, לפי כל הראיות, לא מציאותי שאשתו תתעבר ממנו...

אינני מצוי בדיוק בפרטי הסיפור, אבל מן הסתם שהם הכירו וידעו שהיא אשה צנועה וירא"ש. בכל זאת היה לו עניין להוציא עליה שם רע. לקלקל. לא היה אכפת לו שילדיו ילכו לאבדון.

הערה מהקהל: אולי הוא לא רצה לשלם עליהם מזונות...

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. 'הכסף יענה את הכל'. עוד שיקול... אבל מזויע לראות, עד להיכן הגיעה רשעותו.

סופו של דבר, נתגלגל המעשה לחכם אחד, עד שהלה פנה אליו ושאלו. אמור נא לי, נכון שאתה עשית כך וכך וכך, עד שהצלחת להוליד?

פירוש הדבר הוא כך. אותו חכם, מצא באחד הספרים אופן, שיתכן לאדם עקר שאינו מסוגל להוליד, אבל יש לו פתרון אחד, עצה וחכמה מיוחדת, שעל ידה הוא יכול להתגבר על הבעייה. על ידי עצה זו הוא יכול ללדת.

אותו אדם רק שמע את שאלת החכם, נדהם ונבהל. לא נותר לו מה להגיד, עד שהוכרח להודות כי אכן כך.

מלשוב אל אדוניו. לא היה נעים לו. מה הוא יספר לו? אדוניו שלח אותו לקבל חוות דעת, והוא ממש נבהל. עד ששלח אליו שלא יירא ממנו, ושאל לו כל העניין. ואמר לו כל מה ששמע, ולכן יראתי לשוב אליך.

אמר, בודאי אין חכם כמו אותו בעל הפרצוף, שמן הכל, אמר אמת. שיצרי מגרה בי ומסית אותי לעשות כל זאת, אבל החכמה שבי מונעת אותי מכל זה. והחכמה תעוז לחכם, להדריכו בדרכי יושר. הרא"ם דהיינו רבי אליהו מזרחי ז"ל.

בספרים אחרים מביאים את הסיפור באריכות, אבל זהו העיקר מה שיוצא מבין כולם. ולפי זה אומר הגר"ח"ק כי אין להביא מהם ראיה על יהודים.

ובכן, לאמתו של דבר, כנראה שלא סיימנו קמיה. אם האדם משתנה, גם הכתב שלו משתנה. בהמשך נראה זאת גם בכתובים. לי אין נסיון בגוף החכמה, ובכל זאת אני קצת מכיר את התחום.

כאשר הראו את כתב היד שלי לגרפולוג מומחה, ושמעתי את חוות דעתו, ממש נדהמתי. כמו רוח הקודש מדבר מגרוננו. וכן על כתבי אנשים אחרים, שאני מכיר אותם מקרוב.

אין ספק שחכמת הכתב היא אמתית. ואמנם, ישנם המטילים ספק במהימנותם. אולי הם טועים וכו'. אבל גם על חכמת הרפואה אפשר לטעון את אותו הדבר. גם רופאים יכולים לטעות. כל אדם יכול לטעות. יכול להיות גם אנשים גרפולוגים שאינם מספיק מומחים.

כדוגמא נספר, מה שאמרו, מעשה שהיה בזמנינו באדם שבא לפני תלמידי חכמים חשובים, דיינים, ואמר להם שיכריזו על ששת ילדיו כי הם ממזרים...

החכם ראה זאת בספר שאינו ידוע לכולם. ספר נדיר. כל הפרופסורים והרופאים לא ידעו מה לעשות אתו, וכולם אישרו שאדם זה לא יוכל להביא ילדים לעולם. לא בעבר, לא בהווה, ולא בעתיד. אבל בכל זאת היה רעיון מסוים שאפשר להתגבר על הבעיה.

ובכן, מעתה מה נאמר? וכי לא נסמוך על רופאים? האם נגיד כי כל דברי הרופאים הם שקר וכזב? לפעמים ישנם דברים היוצאים מן הכלל.

כך גם בחכמת הגרפולוגיה. בודאי שאפשר לטעות, אבל זאת אינה סיבה לשלול אותה לגמרי.

שאלה מהקהל: אבל בחתן הדבר שונה. אולי נעשה לו גם ביטוח מקיף, בדיקות בריאות, נבדוק אותו מכף רגל ועד ראש מכל ההיבטים... אין לדבר סוף.

תשובת מרן שליט"א: אנחנו מדברים באופן שרוצים לדעת ולדרוש על מדות מסוימות. הם רוצים לברר משהו שאינו ברור בחתן המוצע. צד הכלה אינו מוכן לסגור את השידוך, עד שתתברר נקודה מסוימת. דבריו יתכנו באופן כללי, כי תמיד ישנן חסרונות. אין אדם מושלם בעולם. הנידון שלנו באופן שהם רוצים לברר דבר המרתיע אותם, להיות בטוחים שאינו כזה. לדוגמא, הם יודעים כי בתם רגישה לדבר ההוא, והם מבקשים לדעת כי לא יהיו בעיות בשלום בית. לכן הם רוצים תשובה ברורה על כך.

ואפילו שאחרי ככלות הכל, אי אפשר להישבע כי הגרפולוג צודק, אבל לפחות הם קיבלו חוות דעת.

שאלה מהקהל: מה לגבי נידון הפוסקים, האם צריכים ליטול רשות מהמיועד?

תשובת מרן שליט"א: אי אפשר לקחת כתב של אדם בלי רשותו. זהו גזל. צריכים לבקש

ממנו. ברם, בחור מתחכם, מה הוא עושה? מביא כתב יד של בחור הכי מתמיד בישיבה, הכי צדיק. אלו מעשים שהיו.

שאלה מהקהל: האם לא שייך בזה עניין ודברים י"ח, י"ג, תמים תהיה עם יי אלהיך? לכאורה זהו חקירה ודרישה שאינם מוכרחים, ועלינו לסמוך על הקב"ה?

תשובת מרן שליט"א: לא. חושבני שזו השתדלות גרידא.

לגבי הטענה דלעיל, כי חכמת הגרפולוגיה היא מהגויים, צריך לתרץ ולומר כדלקמן.

אינני יודע מי המציא את החכמה, ומסתמא היא רק מן מאתיים שנה האחרונים. אבל צריכים לדעת כי חכמות רבות שבאו מן הגויים, בשרשם האמתי הם מהיהודים. צריכים לבדוק אם ממציא החכמה הזאת הוא יהודי, או עכ"פ 'מזרע היהודים'.

כיצד להתייחס לחכמות המגיעות מן הגויים.

אמנם, אפילו אם לא נתרץ כך, ונסכים כי זוהי חכמת גויים ממש, ושרשה הוא רק מהם. בכל זאת, יש להצביע על דברי הרמב"ם [ספ"ז מהלכות קידוש החודש]. שם הוא מאריך בכל חשבונות מהלכי השמש והירח. אלו דברים שיחידים בדור בלבד מבינים את מה שהוא כותב.

ובסוף הדברים הוא כתב בזה"ל, **וטעם כל אלו החשבונות, ומפני מה מוסיפים מנין זה, ומפני מה גורעין.** והיאך נודע כל דבר ודבר מאלו הדברים. והראיה על כל דבר ודבר. היא חכמת התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה, והם הנמצאים עכשיו ביד החכמים. אבל הספרים שחיברו חכמי ישראל שהיו בימי הנביאים מבני יששכר, לא הגיעו אלינו.

ולענייננו, כיון שחכמת הגרפולוגיה הוכיחה את עצמה, שהיא אמתית, וכמו שאמרתי מקודם. רואים במוחש כי הם אומרים דברים נכונים. הם גם מצליחים להגדיר את המציאות. ועוד יותר מזה. קורה לפעמים אנשים שמקננת בתוכם מחלה, אבל הם לא מודעים אליה. אבל, הגרפולוג יודע מתוך הכתב כי הוא חולה. הבן אדם בעצמו אפילו עוד לא יודע שהוא חולה.

אמרתי מקודם עוד, כי הכתב משתנה לפי מצבו של אדם. אם תביאו לגרפולוג כתב של אדם, הראשון לפני כמה שנים, והשני מאוחר יותר. הגרפולוג יכול לומר, באחד הוא חולה, ובשני הוא בריא. וכי מעצמו הוא יודע? אלא ברור שהחכמה היא אמתית, מעוד הוכחות שונות ורבות.

הם מסתכלים לפי נטיית האותיות, ולפי גדלם. הם בודקים האם הוא כותב בחוזק, או ברפוי. הם מסתכלים גם על הרווחים, ועוד. יש להם כל מיני כללים, וזו חכמה גדולה. התברר שהחכמה היא אמתית.

*

ברם, לגבי דברי הרמב"ם, אולי אפשר לטעון שהוא הולך לשיטתו, כפי מה שהוא כתב ב'שמונה פרקים', שקבעם בתורת הקדמה בפירוש המשנה לפני מסכת אבות. בסוף פתיחתו.

הרמב"ם אומר שם, קבל האמת ממי שאמרו. מאמר זה נפוץ בספרים רבים, ומקורו מהרמב"ם שם. אבל רבינו יונה [פ"ב דאבות משנה ב'] מתמרמר עליו. הוא לא מקבל אותו. הוא תמיה ואומר, וכי מה פתאום לקבל את האמת מכל אחד? וכי אם אמר אדם אפיקורוס, או גוי, רשע וכיו"ב, וכי אנחנו צריכים לקבל ממנו? אי אפשר לקבל ולסמוך על שמועות ומחקרים מכל אחד.

ואפילו שהמאמר הנז"ל נהיה נפוץ בספרים, אבל הוא צריך זהירות רבה. [והרחבתי ע"ז בס"ד בנפלאות מתורתך על פסוק אם בחקתי תלכו]. וכיון

ידוע מה שכתוב בדברי הימים א' וי"ב, ל"ג, ומפני יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בִּינָה לְעֵתִים. הם חיברו ספרים על העניינים האלו, אבל הם לא הגיעו לידינו. כנראה שבאורך הגלות נאבדו הספרים, ניטלטלו ונעלמו. מסתבר שהספרים האלו נעלמו, מפני שיהודים רגילים לא עסקו בהם, אלא רק החכמים הגדולים. שאר העם, עסקו יותר אך ורק בתורה. רובם לא היו צריכים את ספרי החשבונות הללו, אלא רק יחידי סגולה. בסופו של דבר אנשים רבים לא העתיקו אותם למשמרת, עד שהם נגנזו, נאבדו ונעלמו.

אלו הם דברי הרמב"ם, ומבואר ממנו כי בעצם הרבה ממה שכתוב בהלכות קידוש החודש, הכל הוא מאת חכמי יון. דבר זה לא הפריע לרמב"ם, כמו שהוסיף בזה"ל, ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם, שאין בהם דופי, ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם. אלו דברים ברורים ומוכרחים. מציאותיים שאי אפשר להתווכח עליהם, או להטיל ספק. אין חוששין למחבר, בין שחיברו אותם נביאים, בין שחברו אותם גוים. שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמיתתו בראיות שאין בהם דופי, אין סומכין על זה האיש שאמרו או שלימדו, אלא על הראיה שנתגלתה והטעם שנודע.

מה שקראנו מקודם, זו היא הגירסא הנכונה ברמב"ם, אבל בספרי הדפוסים הלשון מגומגם מעט. הם גורסים כך, אנו סומכין על זה האיש שאמרו או שלימדו, על הראיה. וכיוצא בזה. אבל האמת היא כמו שקראנו עתה, לפי הכת"י הנאמנים והישנים.

אומר הרמב"ם, מה משנה לנו מי האדם שאמר זאת? מה אכפת לנו עכשיו, מי חיבר את הספר? העיקר הוא אם אומר דברים נכונים. כיון שהתברר שדברים אמיתיים ונכונים, לא משנה לנו שאדם רשע כתב זאת. הרי אנחנו מדברים על מיני חשבונות, ללמד כיצד מגיעים לתוצאות שונות, ובמציאות רואים שדברי הגוים נכונים. וכי רק בגלל שהגוי אמר זאת, הוא לא דובר אמת?

שכן, יתכן שהרמב"ם הולך לשיטתו, וממילא אין לנו לסמוך גם על חכמת הגרפולוגיה.

אמנם אין הדבר כן. אפילו אם לא נקבל את כללו של רמב"ם, שאמר **קבל האמת ממי שאמר**, בכל זאת בענייננו הדבר שונה. הרי הרמב"ם מדבר שם על רעיונות ופילסופיה, השקפות ודעות. כאשר אמר זאת, או אפיקורוס, צריכים לבדוק בציציותיו, מפני שלפעמים ישנה מינות בתוך דבריו, שהיא לא מורגשת. אם לא נתעמק ונחקר, לדעת כל דבר מהיכן הוא בא וכו', לא נדע שמקורו ונטייתו הוא ממינות וכפירה.

כיון שקשה לבדוק את דעות חכמי אומות העולם ומסקנותיהם, אם הם באים מכפירה, או לא. ממילא גם אל לנו לקחת את יסודותיהם, ולקבוע על פיהם דברים ועניינים. כיוצא בזה כתב הרמב"ן [באיגרת הקודש], על מה שהביא הרמב"ם בשם אריסטו, היוני הבליעל, שאמר כי חוש המישוש חרפה הוא לנו, שיש בו שמץ מינות שאינו מורגש.

אבל בנדוננו הדבר שונה. איננו מדברים על אמונות ודעות, השקפות וכיו"ב, אלא על דברים אשר יחסית הם פשוטים. מסקנות שאפשר להוכיח אותם במציאות. הם אומרים לבדוק את מהלכי הכתיבה וכו', ורואים לפי התוצאות שהם צודקים. איננו סומכים על חכמתם לגמרי, אלא רק מכינים לנו את הדרך, ועל ידה מבינים את כל המהלכים והחשבונות. גם אחרי כל זה, רואים שהמסקנות אמתיות. ממילא אין מה לדון ולהתווכח.

הרי חז"ל אמרו [איכה רבתי פרשה ב'], חכמה בגוים תאמין. תורה בגוים אל תאמין. הגרפולוגיה היא חכמה ככל החכמות, ואפשר להאמין להם.

*

אבל בכל זאת אפשר אולי להתווכח עם הרמב"ם בעניין אחר. רבינו יהודה הלוי אומר בספר הכוזרי [מאמר ב' אות ס"ו], כי חכמת יון

בענייני מהלכי הכוכבים והמזלות, מקורה הוא דוקא מאת חכמי ישראל. דברי הכוזרי הללו ידועים, והביאום בספרים רבים.

מפורסם כי אלכסנדרוס מוקדון השתלט על ארצות רבות, ומכללם על ארץ ישראל. בירושלם היו את ספרי חכמות שלמה הע"ה, ואלכסנדרוס מוקדון מסר את הספרים הללו לרשות אריסטו. אריסטו היה רבו של אלכסנדרוס, והיה דרכו להביא למורו את כל הספרים שראה בכל הארצות.

אלכסנדרוס שהיה גם אוהב חכמה, הגיע גם לארץ ישראל. שם הוא ראה את ספרי חכמי ישראל, ונתן אותם לאריסטו. הם העתיקו את כל הספרים אליהם, ומאתנו הם נאבדו. כך יוצא ששורש חכמת יון בעניינים אלו הם מעם ישראל.

וז"ל הכוזרי שם, שכותב העניין באופן קצת שונה, כל החכמות הועתקו שרשיהן וכללם מאתנו אל הכשדים תחלה, ואחר כך אל פרס ומדי ואחר כך אל יון ואחר כך אל רומי, ולאורך הזמן ורוב המצועים לא נזכר בחכמות, שהם הועתקו מן העברים, אך מן היונים והרומים. יש אומרים כי חכמי יון העלימו את המקור, כדי לחשוב כביכול שהחכמה היא מהם.

כך כתוב גם בספר כפתור ופרח [פרק מ"ד] בזה"ל, אין ספק שהכל היה עמנו ושלחנוהו, כי בזמן גלותנו אבדה חכמת חכמינו, ומצאו הגוים ספרינו, והעתיקום על שמם במעט שינוי שעשו בהם. וכן כתבו בעוד ספרים, וכידוע.

אינני יודע אם הרמב"ם ידע משיטה זו, וחלק עליה, כמו שמוכח מדבריו שהוא אומר שחכמה זו היא רק מהגויים. יתכן בכלל שהוא לא ידע שחכמת יון מגיעה מאת היהודים. איננו יודעים אם כאשר הרמב"ם ישמע מדברי החולקים, הוא יקבל מהם, או שלא.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שגם כעת יש לו יצר הרע, אבל הוא לא שומע לו. מעשים רעים, הוא לא עושה. בפועל לא, אבל עדיין יש לו קשיים ומאבקים. וא"כ, שם איירי שלא נהפך להיות טוב, אלא נשאר רע, רק שלא עשה מעשים רעים. אבל בעניין משה רבינו, הרי הוא מעיד על עצמו שהפך את טבעיו. וצריך עיון.

בס"ד חושבני לתרץ קושיא זאת, וכך הכל יבוא על מקומו בשלום.

ישנן כמה בחינות בידיעת אופי האדם. יש את שרטוטי הפנים, שרטוטי המצח. יש את חכמת כף היד. מהר"ח ויטאל כתב על האר"י, שהיה בקי בחכמות אלו בצורה מושלמת. שלא כמו רבים המתעסקים עם החכמות הללו, אבל יודעים רק חלקים, ואי אפשר לסמוך עליהם. יכולות להיות להם טעויות רבות.

כמשל נביא את מה שכתב בספר 'שושנת יעקב' [דף ה'] מפולדה. מחברו הוא חכם גדול, שהתעסק בשרטוטי כף היד, וגם כותב על כך בספרו. יש את הקו הנקרא, 'קו האושר'. יש את 'קו החיים'. אם 'קו החיים' קצר, זאת אומרת שהוא לא יאריך ימים. יש את 'קו המזל', ויש את 'קו החכמה'. יש את 'קו הכבוד', ויש את 'קו השלחן', כלומר, פרנסה. על ידי הבנה ב'קו השלחן', אפשר לדעת אם תהיה לאדם פרנסה בריוח, או שלא.

כך כתב בספר הנז"ל, כללו של דבר, אם תרצה לידע איזה אדם יאריך ימיו או לא, אזי תראה בקו החיים. אם הוא קצר, ולא מגיע עד פרק היד, אותו אדם ודאי לא יאריך ימיו.

אבל תשובה ותפילה וצדקה, מהפכין לטובה, ויוולד לו קו אחר. הקו שלו משתנה. בשיעור מוצש"ק האזינו התשע"ז דיברנו על כך, ואמרנו כי אפילו בזמננו ישנו חכם אחד מירושלם, ראש כולל, המתמצא בשרטוטי כף היד, כי הוא אומר לא לבוא אליו בימים נוראים, כי השרטוטים משתנים אז כל הזמן.

אבל העיקר הוא, אפילו אם לגבי קידוש החודש יכול להיות שהרמב"ם אינו צודק, אבל עצם הרעיון שאמר הרמב"ם, כי מסתכלים על עצם החכמה, ולא על האדם שאמר אותה, נראה לי שהוא דבר נכון, ולא שייך לחלוק עליו.

ההבדל בין חכמת הפרצוף לחכמת שרטוטי היד.

בספר 'להעיר, להורות ולהשכיל' [להר"י דומב, חלק ב', דף צ"ח] מביא את הסיפור דלעיל, אשר כביכול הוא על משה רבינו. יכול להיות שהוא צודק.

אחרי שהוא מביא את סיום דברי התפארת ישראל שכתב כי משה רבינו אמר בזה"ל, הנה התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותם, הכוונה לחסרונותיו הטבעיים, עד אשר קניתי לי היפוכם לטבע שני. ולכן ובעבור זה, יקרתי והתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת.

בהערה [מס' 3] הוא מקשה, גם עניין זה צריך הסבר, דאף אם נאמר שמשה רבינו נולד עם טבעים גרועים, אבל הרי קנה בעבודתו את הפכם, להיות לו לטבע שני. וא"כ, למה נשארו תווי פניו כפי שהיו? הוא תמיה, כיון שהשתנו הטבעים, גם צורת הפנים צריכה להשתנות?

שאלה מהקהל: אולי הביאו ציור ישן?

תשובת מרן שליט"א: לא. הביאו ציור מעכשיו. בעברית היום אומרים, "מעודכן". [מלשון עד כאן. הרכיבו משתי מלים הללו].

כהוכחה הוא מציין לחכמת הגרפולוגיה. שהרי ידוע הוא בחכמת האדם עפ"י כתב ידו (גרפולוגיה), שכאשר משנה האדם את מדותיו ותכונות נפשו, גם כתב ידו משתנה בהתאם?

ואעפ"י שמעשה דומה הובא בשטמ"ק (נדרים ל"ב א'), אבל שם אמר אותו חכם, 'שיצירי מגרה בי ומסית אותי לעשות כל זאת, אבל החכמה שבי מונעת אותי מכל זה'. הוא מודה

הבאנו גם את דברי המדרש תלפיות, שכתב כבר גם כן שכאשר האדם חוזר בתשובה, הקווים שלו משתנים.

אומר על כך החכם האשכנזי ההוא בזה"ל, ואני מעיד על זה, כשלקחתי אשה בשנת תמ"ה, ראיתי בידה, והיה קו החיים קצר מאד, ויראתי שמא תמות עלי. ובאמת, חלטה ונטתה למות באותו שנה. אבל לבסוף הדרא לבריאותה, וילד לה אצל קו החיים, עוד שני קווים. ועוד ידה נטויה, היום שנת תס"ו. כבר עבר מאז בערך עשרים שנה. ברוך ה'.

נמצאנו למדים כי הקווים משתנים. מי שמבין בדקויות הקווים, יודע ומכיר בשינויים. אבל לגבי טענת החכם הנ"ל בספר 'להעיר להורות ולהשכיל', תמוה. וכי הוא רוצה שגם פני האדם ישתנו? זה לא שייך. הפנים אינן משתנות, אלא רק שרטוטי כף היד. אם גם הפנים ישתנו, לא נצליח להכיר את בני האדם. אדם יאמר אפילו על אחיו, האם זהו אחי? אולי הוא "כפיל". דומה לו. הפנים השתנו. בעל לא יכיר את אשתו, ואשה את בעלה. בן את אביו, וכן הלאה. חס ושלום ערבוביא גדולה.

לכן הקב"ה ברוב חכמתו עשה, שרק כתב היד יכול להשתנות, וכן שרטוטי הידיים משתנים. וכדומה. אבל הוא לא עשה שגם תווי הפנים ישתנו, אפילו אם הוא ישנה את טבעיו. ממילא חושבני שהעניינים כולם הסתדרו.

לפיכך לעניין דינא נראה לי, כי מי ששואל ומסתמך על החכמה הזו, לא נחשב לדבר פסול. ואדרבה, ישנו מקום גדול לסמוך עליה.

המשך דברים מחודשים מתוך התכלאל כת"י
למהר"ש שבזי זיע"א.

הנני רואה שעברנו הרבה מאד, מעניין לעניין. צריכים לחזור לעיקר נושא השיעור, שלא נפסיד את הדברים החשובים. עלינו לשוב אל התכלאל שכתב מהר"ר שלום שבזי בעצמו, ואל החידושים שבתוכו. יש הרבה הערות בגליונות,

פירושים וכו', אבל הם ידועים ממקומות נוספים.

הספר הוא די מדויק, הניקוד והכתיבה. אם רואים דילוגים פה ושם, זאת בגלל שהוא רשם את הנוסח בע"פ, וקורה לפעמים ש"קופצים". אמנם, לפעמים רואים כמה דברים שאינם מובנים, וכמו למשל פלא עצום בנוסח ברכת כהנים, וכדלקמן.

בברכת כהנים אומרים, 'יברךך יי' וישמרך', כידוע. אבל הוא כתב 'יברךך'. חסר את האות כא"ף הכפופה. אינני יודע כיצד אפשר להתעלם מקושיא כזו? תשימו לב שהרבה כהנים גם כן, אינם מבטאים כהוגן. במקום להשמיע את האות כא"ף הראשונה, כא"ף כפופה, בנפרד מהכא"ף פשוטה שאחריה, הם מחברים אותם ביחד. סיבת הטעות היא, כיון שהשוא שבכא"ף הוא נח, וצריכים לאמרו מהר, לכן שתיהן נשמעות ככא"ף אחת. אבל לא ידוע לי שיש לזה סמוכות, אפילו שיטה אחת, לכתוב או לבטא ממש חסר כא"ף...

נראה לי מאד תמוה ומוזר.

*

בדף 4 מובא נוסח 'ברוך שאמר'. בזמנו נשיעור מוצש"ק קרח התשע"ט דיברנו על הפיסוק הנכון במלים, 'יחד, יחיד חי העולמים'. להיכן שייכת תיבת 'יחד'.

בתכלאל זה שלו, הוא אמנם לא גרס את המלה 'יחיד' כמונו. הוא כתב כך, נזכיר שמך מלכנו אלהינו יחד. כאן הוא נתן ריוח, ללמדנו שעוצרים כאן, ואח"כ, חי העולמים. הריוח מכוון למקום שישנו עניין חדש. כך היא דרכו בעוד מקומות בכתובת הסידור, שבכל עניין חדש הוא מניח ריוח כמה אותיות. כדי שהקורא לא יחבר את המלים ביחד, לכן הוא עשה ריוח ביניהם.

זהו חיזוק למה שדיברנו אז, שמקום ההפסקה צריך להיות בין תיבת 'יחד' לתיבת 'יחיד'.

שמהם הוא רצה להוכיח כי לא יתכן שמה"ר שלום שבזי בעל השירים, הוא שכתב את הספר חמדת ימים, היו על עניין כזה.

בספר המאור הגדול [דף שכ"ב], שהוא ספר זיכרון לעילוי נשמתו, כתבו על כך [בדף שכ"ב], וכדלקמן. יישר כחו של המוציא לאור, הרב יהורם יפת שליט"א שהביא לי גם את הספר הזה.

כך כתוב שם, תראה חסרון ושינוי בשיטה אחת. תיבת 'וידע', פְתָכָה 'וידע'. חסרונות רבות בידיעתו במשפט לשון הקודש ולשון המקרא וכו'. בקצרה, הוא טוען כיצד יתכן שמהר"ש שבזי יטעה ויכתוב וידע?

אמנם האמת היא, זו אכן טעות, להחליף בין החולם לבין הצירי, אבל הסברנו כי כך דיברו כל אנשי מחוזו. ולגבי הוספת הו"ד בין הדל"ת לבין העא"ן, הרי הוא לא היחיד בכך. רבים מן הקדמונים כתבו כן, למשל שומיע. יגיע. זה דוקא בסדר.

הרי במלים האלו, מתחת האות האחרונה יש פתח גנובה. רואים אצל רבים מספרי הקדמונים אצלינו נע"ג שהוסיפו שם את האות ו"ד. כתבו למשל, תַמִּיָה, ועוד כהנה וכהנה. אולי זו היתה שיטת הכתיבה הבבלית, והם המשיכו בה.

ממילא ברור כי על תוספת הו"ד אין שום תמיהה והשגה. אך לגבי הטענה השנייה שמהר"ש שבזי כתב שלא בדקדוק כל כך, זה לא כמו שכתוב שם, שהוא ממש לא דייק. זו גוזמא. בסה"כ אני רואה שהוא מאד מדייק. אבל בהיותו והוא לא עסק כ"כ בחכמת הדקדוק, יש לו כמה טעויות.

יש על כך תשובה מאת הרשב"ץ [נח"א סוף סי' ל"ג], שם הוא מביא אפילו על ר"א הקליר שמצאו אצלו כמה שגגות לפי הדקדוק, ועמד עליהם הראב"ע בפירושו לספר קהלת [פרק ה'].

*

בדף 47 כתוב דבר מעניין. שם הוא כותב על עניין יעלה ויבוא בראש חודש. חוס וחננו ורחם עלינו, ומלטנו בו מכל צרה ויגון, ושמחנו בו שמחה שלימה. הוא הוסיף בגליון וכתב כך, כל יגון חלומה, היא לשון צער. וכל יגון צרויה, לשון סיכוך. דהיינו, הוא נותן לקורא כיוון, כיצד להבדיל בין תיבת יגון בחולם, לבין יגון בצירי.

האם אתם מבינים מדוע הוא צריך להסביר זאת?

אצלם אין הבדל בין הצירי לבין החולם. הוא לא הכיר בהבדל הידוע לנו. הרי במחוזו כולם קראו, מכל צרה ויגון. לכאורה אין שום הבדל ביניהם. כיון שלא היה נשמע הבדל, הוצרך מהר"ש שבזי לכתוב פירוש על כך, להסתכל על הניקוד. לכן הוא כתב שיגון בלשון צער היא בחולם, אבל יגון בצירי היא מלשון סיכוך והצלה.

במקומות רבים מאד הוא החליף בין החולם לבין הצירי, אבל כבר דיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק וישב התש"פ], וגם כתבנו על כך בס"ד בנפלאות מתורתך [פרשת קורח], שמהר"ש שבזי אומר בעצמו כי במחוזו נפלה טעות, שמחליפים בין החולם לבין הצירי. הוא הודה על האמת, שזו היא שגיאה. אפילו מגיע הדבר לחירוף וגידוף ח"ו.

גם בתכלאל של מה"ר ישראל בן יוסף משתא ישנן קצת טעויות כאלו. כתוב שם כך, למען נתן אדרתו, על חרש שדה. במקום חורש, כתב חרש. החליפו בין החולם לבין הצירי. היתכן לקרוא, אלישע בן שפט והוא חרש, במקום חורש? רח"ל. אבל עכ"פ טוב שהוא הודה על האמת, שזו היא טעות. לא כמו אחרים שמחזיקים בטעויותיהם.

אחת מטענות מה"ר עמרם קורח, עליו דיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק וישב ומוצ"ק וארא התש"פ],

כנגד כך כתב הרשב"ץ בזה"ל, מדקדקי הלשון השיבו כמה תשובות על רבי אלעזר קליר, שהיה מגדולי התנאים, שמצאו בפיוטיו כמה שגגות לפי הדקדוק. לפי שאין זה פוגם מעלת החכם, אם אינו יודע דקדוק הלשון והמלות.

יכולים להיות תלמידי חכמים גדולים, אבל בהיות שהם לא עסקו בדקדוק, יש להם שגיאות בלשון ובדקדוק. אי אפשר לתפוס עליהם בגלל כך.

מעלתם הגדולה של חכמי מחזו שרעב, ומאידך אי בקיאותם במלאכת הסופרות.

דרך אגב, אמרנו מקודם כי התכלאל הזה נכתב בצעירותו. אבל בשנים המאוחרות יותר, כתה"י שלו התייפה מאד. אפשר לראות גם בשטר ובסליחות, שבתחילת תכלאל מִשְׁתָּא – שְׁבִי, ירושלם התשמ"ו. ברשותי צילום כתב יד שלו מן הספר חמדת ימים, והוא מסודר הרבה יותר. [צילום לקמן בסוף החוברת]. ראיתי גם כת"י נוסף שלו בספר חמ"י, שהיה ברשות רצון הלוי, בעיר ת"א.

מה"ר עמרם קורח התלונן עוד על הספר חמדת ימים, וכתב כך, הכתיבה דלה וצנומה, לא תואר ולא הדר. הוא שם לב לדבר מעניין, שהכתיבה דלה וצנומה. דהיינו, שמה"ר שלום שבזי כתב את הספר חמדת ימים בקולמוס מאד דק.

הדברים נכונים. אינני יודע טעם לזאת. אבל הוא נהג כך בכתיבת כל חיבוריו. שיטתו היתה בניגוד לשאר הסופרים התימנים, שהורגלו לכתוב בקולמוס עבה. משום מה, מהר"ש שבזי נהג לכתוב בקולמוס דק. גם שאר בני מחזו.

אבל אאמו"ר זצ"ל אמר לי, דע לך, במחזו שרעב בכלל לא היו סופרים. הם לא היו יודעים לכתוב. אפילו כאשר הוצרכו לתקן ספרי תורה, הביאום לאזורנו. בשביל כך, הם הגיעו

למרכז תימן פעמים רבות. הם לא ידעו לתקן ספרי תורה. הסופרים העיקריים בתימן היו בצנעא ובד'מאר.

באופן כללי, לבד מספרי התורה, תפילין ומזוזות, אפשר לראות שבמחזו שרעב לא נכתבו ספרים רבים. שטח המומחיות שלהם לא היה בכתיבה.

ברם, אעפ"י כן, כדאי לשמוע מאידך גיסא את השבחים הנפלאים שאמרו עליהם. בספר אבן ספיר [דף ק"ח:] מספר, לאחר שהוא ביקר בצנעא, פחד להתמהמה שם, שמא יעבור זמן נסיעת האניות, ובתוך הדברים הוא מספר על חכמי שרעב.

וזה לשונו, יראתי להתמהמה עוד פה, גם כי קרבו ימי החורף ויעבור עת האניות, ושמתי פני ללכת עדאנה לדרום צנעא. עד עֲדָאן מהלך ט"ז יום, ובכל הדרך ערי יהודים על פני כל המדינה לאלפים, יוסיף ה' עליהם.

שני ימים מפה נגבה, עיר גדולה ד'מאר (הדורם). הר"י ספיר אומר כי מהלך שני ימים לכיוון דרום, מגיעים לעיר ד'מאר, הנקראת בתורה הדורם. כתוב בפרשת נח [פרק י' פסוק כ"ז], וְאֵת הַדּוֹרִם וְאֵת אוֹזַל וְאֵת דְּקָלָה. ידוע שכתוב שם בתפסיר הכתוב בלשון ערבית – אף שכנראה לא הרס"ג כתב פיסקא זאת – בזה"ל, וד'מאר, וצנעא, וצעדה.

הדורם היא ד'מאר, והיא נזכרה הראשונה. ממה שהזכירה בתחילה, אין ראייה שהיא יותר חשובה, כי הפסוק מסודר לפי המקומות. מי שבא מן הדרום, פוגש תחילה את ד'מאר, אחריה את צנעא, שהיא באמצע, ואחריה את צעדה, שהיא העליונה יותר. בפסוק לפני כן מזכירים את יֶרֶח, היא דראח, שהיא בדרום. וכן חֲצֵרְמֹת, שזה ליד מחזו חבאן. לכן התורה כתבה את המקומות לפי הסדר.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל צריכים להעיר שהר"י ספיר לא כתב את השמות בצורה נכונה. עדן, הוא כתב עדאן. שרעב הוא כתב, שארעב. דמת הוא כתב דמאת. אלנדאף, הוא כתב אלנאדאף. הר"י ספיר לא היה בקי בסגנון ובדיוק הכתיבה של מלים ערביות.

אם תשאלו אותי, מדוע אכפת לי כל כך לכתוב שרעבי, ולא שארעבי? התשובה היא, כי שרעבי הוא ראשי תיבות. ש"ם ר"ע ע"ל ב"תולת ישראל. אבל אל תיבהלו. לא דורשים זאת לגנאי, אלא לשבח.

השבח בראשי תיבות אלו הוא כך. הזוהר הקדוש [רעיא מהימנא, פרשת כי תצא, דף רע"ו:] אומר, כי משה רבינו מתגלגל בכל דור ודור, מפני שהוא הוציא שם רע על עם ישראל. כמו שכתוב [שמות ל"ב ז'], שַׁחַת עַמּוֹךְ אֲשֶׁר הָעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

חס ושלום להבין את הדברים כפשטן. אסור לנו לדבר מעצמנו, אלא רק לקרוא את מה שכתוב, כי על משה רבינו נגזר להתגלגל בכל דור ודור.

הרש"ש שנקרא שְׂרָעָבִי, הוא מפורסם בשם הזה, הוא התיקון של משה רבינו, וכמו שרמזו בראשי התיבות. הוא אחד מן התיקונים. אם הר"י ספיר מוסיף אל"ף, הרמז וראשי התיבות מתקלקלים לנו. לכן אנחנו צריכים לדייק, ולהעיר כי הר"י ספיר לא ידע לכתוב נכון. גם את המלה 'אַלְקָאפֶּח', הוא לא ידע לכתוב בצורה נכונה. כמוכן תראו, צריך לכתוב כך, ולא תאראזי, כי זה על שם העיר תראז. החי"ת בשוא פתח, לא פתח. וכדומה לכך בעניינים נוספים בספרו.

עוד חידושים מתוך התכלאל.

נמשיך בתכלאל מהר"ש שבזי בדף 91, אלו הפיוטים שהוא כתב לפסח. נקווה שהרב משה שליט"א יזכה אותנו בקרוב בהפצת שירים

אומר הר"י ספיר, בה, כשלוש מאות בתי אבות, ושתי בתי כנסיות גדולות. ראשי הקהילה הק', מארי אברהם אל קאפי נ"י – הוא לא ידע לכתוב, וכנראה צריך לומר, אלקאפח – ומארי אברהם אל נאדאף נ"י.

עוד שני ימים משם, עיר דמאת. זו גם כן טעות, וצריך לומר דַמְתָּ. על שם עיר זו, יש משפחה ידועה בשם דַמְתִּי. כמאה בתי אבות. ביהכ"נ אחת גדולה, ומארי סאלם אל חאראזי לראש.

ק"ק "פי ראצה" (Fi Rada). אינני יודע אל מה הוא מתכוון. כשלוש מאות בתי אבות, וארבע בתי כנסיות, ועליהם אלופים לראש הרב מארי סאלם מענא נ"י, ומארי עווץ סלימאן נ"י.

עכשיו תשמעו מה הוא כתב על השרעבים.

שני ימים למעלה מזו ק"ק שארעב. העיר הזאת מלאה חכמים וסופרים, יותר מכל ארץ התימן. ואנשיה חריפים, וזכי השכל, וידם בכל. לשמוע דברים כאלו, ממש מפליא. היא עיר מולדת הרב החסיד המקובל האלהי, רבי שלום שארעבי זצ"ל, שהיה רב החסידים בק"ק בית אל, ירושלם תובב"א בזמן הגאון חיד"א זצ"ל כאשר יספר בשה"ג. בשם הגדולים.

שאלה מהקהל: הנה הוא אומר שהם סופרים...

תשובת מרן שליט"א: יפה. אתה לכאן צודק בהערתך. הוא אמר, חכמים וסופרים. אבל הוא לא מתכוון מלשון סופרי סת"ם, בכתיבה, אלא חכמים. כמו שאומרים, 'מדברי סופרים'. מזכיר את מה שאמרו חז"ל במסכת קידושין [דף ל' ע"א], לפיכך נקראו ראשונים סופרים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה.

זאת אנחנו אומרים לשבחם של חכמי שרעב.

גם רבינו אברהם בן הרמב"ם [כמו שהובא בשיעור הקודם] אמר כי יש להם זכות מח ובינה מעולה. הסברנו בזמנו כי לפי נושא השאלה מוכח שהם משרעב.

אלו, לפחות אחד, כי חסרים לנו שירים המתאימים לפסח. מצוי רק שיר אחד פשוט, המפורסם.

אלו הן מלות השיר. אני שלם יוסף, אשמח בבוא פסח וכו'. יש עוד כמה וכמה שירים שהוא כתב שם.

בדף 97 מובא נוסח תפילת מוסף לימים טובים בזה"ל, ותקבץ פזורנו מבין הגויים, ונפוצותינו פִּנְס וְקִבֵּץ מירכתי ארץ.

נדמה לי כי נוסח כזה לא קיים בשום מקום, גם לא אצל הספרדים. ואנחנו גורסים, ונפוצותינו כנוס מירכתי ארץ.

מהר"ש שבזי כתב על כך הערה מעניינת בזה"ל, כנס וקבץ, מעני ואחד, אלא קצִדְנָא נִפְתָּח עלי מא קד פיה דסקת אֶלְסֵן אֶלְנָא. דהיינו, עניין אחד, אלא שכוונתנו לכתוב לפי מה שנתפשט מנהג העם. המלה דסקת, אינה מוכרת לי, אך תירגמתי לפי משמעות המדובר. העיקר שכוונתנו לומר כי אפילו ש'כנס' ו'קבץ' הם אותו הדבר, מטרתי לכתוב את מה שנוהגים. כנראה שהיה שגור אצלם לומר 'כנס וקבץ', ולא ידוע מהיכן נוסח זה נכנס אצלם, לכן אמר מהר"ש שבזי שהוא כתב כך גם בתכלאל.

מפה היגעתי למסקנא, שהוא לא כתב בתוך הסידור את הנוסח שהוא חשב, לפי דעתו בלבד, אלא את מה שהיה נהוג בסביבתו. דיברנו על זה אז בשיעור, בקשר לנוסח ברכת המזון.

אומרים בתפילה, במוסף ג' רגלים, ונפוצותינו פִּנְס מירכתי ארץ. מהרי"ץ דן שם על הנושא, אבל לא בדיוק על הנוסח הנז"ל. אבל בהגהות שנדפסו על התכלאל [מהדורת הרש"ץ, דף קכ"א, הערה 17], ישנה הערה על כך.

בגוף התפילה שם ישנן מלים הנראות כפולות, ותקבץ פזורנו מבין הגויים, ונפוצותינו כנוס

מירכתי ארץ. לכאורה קשה, מה ההבדל בין פזורנו לבין נפוצותינו?

כתוב על כך בהגהות הנז"ל, שמייחסים אותם בטעות למה"ר דוד נכד מהרי"ץ, אך כנראה הם נכתבו על ידי מה"ר שלום כריף, מפני שכתה"י מתאים לו, ומעוד הוכחות שאין כאן מקומם, בזה"ל, מכל מקום, עניין פיזור, פירוד יש בו, משא"כ ניפוצ, והבן. ויש סמך לזה, וְתֵעַר פְּדָה אֶל הַשְׁקֵת [בראשית כ"ד, כ'], 'זנפצת קולתה'. וקיבוץ וכינוס הם אחד, אלא שהכינוס במהרה. דהיינו, כינוס הוא במהירות יתר.

אינני יודע מהיכן הוא למד זאת, אבל יש לעיין בספר ביאור שמות הנרדפים.

*

עוד בתכלאל מה"ר שלום שִׁבְזִי, יש דבר מפליא, וכדלקמן.

בכל התכאליל כתובים חשבונות עיבור השנים. גם מה"ר שלום שבזי כתב את החשבונות האלו, בעמודים 150 עד 154. לוח השנים מתחיל משנת ה'ש"ע, א'תתקכ"א לשטרות, ונגמר בשנת ה'תט"ז, א'תתקס"ו לשטרות.

אבל כל מי שרואה זאת משתומם. הן בשנת ה'ש"ע, הוא אפילו עוד לא נולד... מהר"ש שבזי נולד בשנת ה'שע"ט, כמו שהוא כתב בעצמו [בספר חמדת ימים, פרשת בלק]. אבל מצד שני, אי אפשר להכחיש שמה"ר שלום שבזי כתב את התכלאל, כי הוא כתב שם בעצמו, שהוא הוא כותב הספר. הייתי ממש בתמיהה גדולה.

כל חכמי תימן שכתבו תכאליל, לא הביאו את חשבונות השנים שכבר עברו. אין מהם נפקא מינה. הם כתבו רק מִשְׁנֵה זו. רואים בלוח מתי התכלאל נכתב. אין שום צורך לכתוב את חשבון השנים, שעברו ואינם. אם כן, נניח שמהר"ש שבזי כתב את התכלאל בהיותו בן עשרים, לאיזה צורך הוא מביא את חשבון השנים, מלפני שלושים שנה?

משוטטות בכל הארץ? אלא, מי ששונא אדם אינו מסתכל בו, אלא אם כן הוא אוהבו. דהיינו, בודאי שהקב"ה רואה אותנו. אבל כאשר מישוהו שונא איזה אדם, הוא לא מסוגל להסתכל עליו. זוהי כוונת בקשת הפייטן.

השלמה לגבי פירוש הפסוק 'כי תולעתם לא תמות',
שמהר"ש שבזי פירש בשם רס"ג, דהיינו סיעתם.
ביאור שורש המלים רמה ותולעה.

עפ"י מה שכתוב בדף 241, תורצה לי בס"ד קושיא, שדיברנו עליה לפני כמה וכמה שיעורים [וירא ה'תש"פ]. היה זה על הפסוק בישעיהו [ס"ו, כ"ד], **כִּי תוֹלְעֶתָם לֹא תָמוּת**. הבאנו את מה שהוא כתב בספר חמדת ימים בשם רס"ג, כי תולעתם היינו סיעתם. וכלשונו, 'שיעתהם'. תמהנו בזמנו על כך, הן זהו לא התפסיר.

ברם חושבני כי עפ"י מה שכתוב כאן, העניין התבהר. שם הוא מביא את פיוטי הסליחות הנקראים "מרנות". אוחילה לקדוש, בעד עם קדוש וכו'. יחדיו מקשיבים, תולעת יעקב. כתוב על כך הערה בצד בזה"ל, פירוש, שיצת יעקב.

כאן הקב"ה האיר את עיני, וגיליתי את העניין, אבל בשביל להבין זאת נצטרך להקדים משהו.

בשיעור הנז"ל דיברנו על מה שפירש רס"ג בפסוק, **תוֹלְעֶתָם לֹא תָמוּת**, שיעתהם לא תמות. כלומר, שקבוצתם וסיעתם לא תמות. ממש תמוה. הארכנו על כך, ולא מצאנו פתרון לקושיא, כזה המניח את הדעת. אמרנו כל מיני השערות ודברים שאינם מבוססים די, אבל לא היה לנו תשובה גמורה.

אבל כעת, בראותי מה שכתוב פה, תולעת יעקב, שיצת יעקב. פתחתי את התפסיר, והוא על הפסוק בספר ישעיה [מ"א, י"ד], **אֵל תִּירָאִי תוֹלְעֶת יַעֲקֹב, מְתֵי יִשְׂרָאֵל**. וגיליתי כי אכן הם אותם המלים. כלומר, סיעת יעקב. כך כתב

אבל בסופו של דבר, בסייעתא דשמיא, הבנתי את העניין. בלוח שלו ישנו דבר מעניין, המיוחד רק לו, ולא כתוב בשם תכלאל אחר. הוא מביא שם גם את תקופות המזלות, שור, אריה, קשת, דגים וכו'. אפילו בתכלאל מה"ר ישראל משתא זה לא כתוב.

לפי זה הבנתי את הרעיון שלו, מדוע הוא כתב שלושים שנה אחורה. כדי שאנשים יעשו חשבון בזמנו, שלפני כמה שנים הם נולדו, באיזה תאריך. כך יוכלו לעקוב אחר המזל שלהם. ממילא ישנה תועלת גם למפרע, לכתוב את השנים שעברו. לכן הוא מצא צורך לכתוב גם את מה שכבר היה.

בדרך כלל מקובל להקדים ולכתוב, לפני שעושים את לוחות עיבור השנים, שנה זאת היא כך וכך, והכוונה אל השנה שבה כתב את התכלאל הזה. אבל הוא לא נהג כן, אלא הביא מיד את השנים והתקופות. וכאמור, ישנה תועלת לכתוב גם את השנים שעברו, אם מישוהו רוצה לדעת לפי זמן הלידה, באיזה מזל הוא נולד, הוא יוכל להגיע על ידי זה למסקנות. כיון שהוא כתב את התכלאל בערך בשנת ה'ת', ממילא הוא היה כבן עשרים ואחד שנים. מה"ר שלום שבזי כתב עוד תכלאל אחר, יותר מפורט ממנו, אבל הוא נכתב בשנת ה'תל"ז, א'תתקפ"ח לשטרות. זהו כשלושים ושלוש שנים לאחר מכן.

*

בעמוד 161 כתב בזה"ל, **תאליף אבא מארי** וכו'. אלו פיוטים לברית מילה שנתחברו על ידי אביו. אחר כך הוא מביא פיוטים שהוא חיבר בעצמו.

ישנה הערה נוספת, בעמוד 184. זו סתם הערה שאינה משמעותית למנהגים ולמסורת, אלא רק מצד עצמה.

הוא מביא פיוט, ובתוכו כתוב כך, **וראה גלותנו, וחווה לעזרתנו**. מסביר מהר"ש שבזי את הכוונה במלים, וראה גלותנו. והלא עיניו

בוודאות רב סעדיה גאון. ובעצם, הוא לא הראשון שפירש כך את הפסוק, אלא כבר התרגום שם כתב כך, לא תדחלון שבטיא דבית יעקב. התרגום הסביר כך, ורס"ג הולך בשיטתו. הם מפרשים כי המדובר על קבוצת השבטים. קהילתם.

לא רק הם אומרים זאת, אלא גם רבינו יונה אבן גנאח, בספר השרשים [שורש תלע, דף 544]. הוא לא מנמק זאת, אלא כותב בסתם. כמובן הוא אחריהם.

הר"י אבן גנאח מביא פסוקים הנגזרים משורש תלע. וזה לשונו, זה הענין נגזר מן זירוס תולעים, זמכסך תולעה, כי תאכלנו התולעת. מפני רוב התולעת כשני (שהוא קרמז בערבי). וענין אחר ומתלעות לביא לו, ואשברה מתלעות עול. והוא הפוך מלתעות כפירים. תולעת יעקב, זרע יעקב. כך הוא אומר, אבל השאלה עולה מאליה, מה הקשר בין התולעת, לבין זרעו של יעקב.

היה לי תמוה מתחילה, אבל מצד שני, הדברים בודאי ברורים ונכונים. הן כך אומר התרגום יונתן.

אפשר לומר, אולי מדובר בעקיפין. הרי רש"י שם ועוד מפרשים, מביאים את מאמר חז"ל [תנחומא פרשת בשלח], מדוע עם ישראל נקרא 'תולעת יעקב'. וז"ל המדרש, למה נמשלו ישראל לתולעת? מה תולעת אין כחו אלא בפיו, כך כח יעקב אינו אלא בפיהם. התולעת יכולה לשבר אפילו ארזים, באמצעות פיה. היא אוכלת לאט לאט, עד שהיא מפילה את כל הארז. כך עם ישראל, כחם בפיהם. עם תפילותיהם, הם יכולים להתגבר על כל האויבים.

אולי אפשר היה לומר, כי לכך התרגום נתכוון. אבל הדבר נראה לי דחוק. זו לא דרכו. אם הוא היה רוצה לרמוז זאת, היה עליו לפרש ולהרחיב. הוא לא מתרגם את המלים בסתם,

וממשיך, אלא מפרש ואומר בערך כך, 'דאינון כמו תולעתא'. היה צריך להסביר את עצמו. הוא לא סומך עלינו שנצטרף דברים וכו'.

ישנו פירוש אחר, מדוע עם ישראל נקראים תולעת, כי הם חלשים כמו התולעת. גם לכך נראה שהתרגום לא נתכוון. אם כן, היה לו לומר, 'חלשין כתולעתא'. הוא לא סותם ואומר שהם ממש כתולעת. לא מובן כיצד להסביר זאת? קצת קשה להבין זאת. ונע"ע מעם לועז על הפ' ישעיהו שם.

אבל בכל זאת, יכול להיות כי כיון שדרך התולעים לבוא בריבוי, כך עם ישראל. הרי בדרך כלל תולעת אינה בודדה לבד, אלא עם קבוצה גדולה. ממילא לשון תולעת, נהיה למושג של כמות. על כן באופן פשוט, כך עם ישראל, זרע יעקב, הם מרובים. כמו שאומר התרגום, שבטיא דבית יעקב. פירוש זה הוא לפי הפשט. והוא לא חייב להסביר זאת.

בפסוק שם כתוב, ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בן, פי תולעתם לא תמות וגו'. שאלנו אז, מה אכפת לנו מכל הקבוצה של האנשים הפושעים בה? מה נוגע לנו כל חבורת הרשעים? וכי אם מדובר ברשע יחיד, הוא לא יענש כך? אך אפשר להסביר כי לא מתכוונים לכל חברי הרשע הזה, אלא באופן כללי לכל הרשעים, בלי קשר בין האחד לשני. הרי ישנם רשעים רבים, ובכל זאת כולם יקבלו את עונשם.

התבוננתי עוד, מהו שורש מלת תולעת. לא מצאתי בספרים שיסבירו את שורש ומהות המלה.

ידוע כי יש רמה, ויש תולעה. לגבי המן כתוב, בפרשה הבאה [בשלח ט"ז, כ"ד], וְלֹא הִבָּאִישׁ, וְרָמָה לֹא הִיָּתָה בוֹ. פירוש המלה 'רמה', מובנת מעצמה. הכוונה היא להתרוממות. כאשר מאכל מסויים מבאיש ומסריח, הוא מתנפח. תופח כמו בצק. זוהי הרמה. אבל העניין תולעה צריך ביאור.

לפני שנמשיך, נקדים כי יש את הרמה, ויש את התולעה. בפסוקים שניהם כתובים, כמו שאמרנו מקודם, וְלֹא הִבְאִישׁ, וְרָמָה לֹא הִיְתָה בּוֹ. וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ. ועוד הרבה. במפרשים נאמרו שני דרכים, מה ההבדל בין הרמה לבין התולעה. המלבי"ם [על ספר ישעיה] מפרש, כי הרמה הכוונה לפני שהתולעים רוחשות. כאשר הן מתחילות לרחוש, נקרא תולעה. הגר"א אומר, כי גם הרמה הן בעצם תולעים, אבל הן קטנות, לעומת התולעים שהן גדולות. לפי שניהם, הרמה היא לפני התולעה, כי היא עדיין קטנה. כשהן גדולות, נקראות תולעים. בספר ביאור שמות הנרדפים הביא ראיות לפירוש הגר"א.

נמשיך בדברי בעל הכתב והקבלה. הרמה נקראת, על שם אופן תנועתו. שכשהוא רוצה לצוד ממקום למקום – לטרוף משהו – הוא מתאמץ על טבעיותו הפנימיים, שהם כלי תנועתו. הדבר ממש קשה בעבורו. הרי אין לתולעים רגליים. ומשליך עצמו ממקומו, שבזה האופן הוא עושה קשת בקפיצתו. ומהרכבת כל אלה העניינים, יהיה ענין ה"רמיה", ה"מרמה", וה"תרמית", שם הבאת האדם את עניינו ברוממות על ענין זולתו, ע"י תחבולה וזריקה והשלכה וכו'.

הערה מהקהל: גם במציאות רואים זאת על התולעים. כאשר תופסים אותם, והם רוצים לברוח, הם מתקפלים, ולפתע קופצים ועפים.

*

הערה נוספת, לגבי מה שכתוב בתכלאל מהר"ש שבזי, בדף 243. שם הוא כותב את המרנות ליום הכיפורים בזה"ל, הא לכל אומה ולישן, חיסודא הות ליה. וגזירתא על גזירתא, מתחדדן עליה. דהיינו, רבש"ע, תסתכל על עם ישראל, שאין מרחם עליהם. אנחנו חרפה לכל אומה ולשון, ומתחדשות עלינו גזירות על גזירות. בתיבת ולישן, עשה דגש באות שי"ן, אבל היא שי"ן ימנית, ולא שי"ן שמאלית שדיברנו עליה מקודם. על מקום הדגש בשי"ן

נראה לי כי צריכים להסביר זאת עפ"י לשון ערבי, ויוצא שהוא גם כן עניין הגבהה. הרי בלשון ערבי, כאשר רוצים לומר על מי שעולה, אומרים "יטלע". לעלייה אומרים "מטלע". כך התולעים, הן עולות. זה מתאים גם בלשון"ק, שהאותיות מתהפכות. כמו וַתַּעַל הצפרדע. טלע, תַּעַל.

שאלה מהקהל: אבל הם אומרים בטי"ת, ואנחנו בתי"ו?

תשובת מרן שליט"א: ברור. אבל הטי"ת והתי"ו מתחלפים. אותיות דטלנ"ת מתחלפות ביניהן.

שאלה מהקהל: אולי תולעת הוא מלשון תועלת. אלו הם אותם האותיות בדיוק.

תשובת מרן שליט"א: איזה תועלת יש לך מהתולעים?

המשך השאלה מהקהל: תועלת לעם ישראל, הם מתעלים ומתעלים כל הזמן.

תשובת מרן שליט"א: בסדר. הכל יכול להיות, אבל בדרך דרש. אנחנו עכשיו רוצים להבין את הפשט. מה הוא דקדוק המלה.

ראיתי בתפסיר לרבינו סעדיה גאון, על הפסוק [בראשית י"ט ט"ו], וְכִמּוֹ הַשְּׁחָר עָלָה, שהוא כתב כך, עֵינֵד טְלוֹעַ אֶלְפָּגָר. הכוונה עם עלות השחר. רואים ג"כ שעלייה בלשונם 'טלוע'.

בספר הכתב והקבלה, על הפסוק [בראשית כ"ז ל"ה], בָּא אֶחָיִךְ בְּמֶרְמָה, כתב [מוה"ק חלק א', דף קצ"ח] בזה"ל, מזה הושאל פעל "רמה" להוראת הזריקה, כמו "רמה בים" (שמות טו, א), "רמת לחי" (שופטים טו, יז), "רומי קשת" (תהלים עח, ט). והוא מונח על אופן הזריקה, כשמתכונים לזרוק הדבר לרום, כדי שיפול יותר בכובד למטה, ואז יהיה לו הירייה כצורת קשת, שע"י כן נקרא התולע, שאין לו רגלים לנתר על הארץ, "רימה". כמו "ורמה לא היתה בו" (שמות טז, כד).

השמאלית, מצאנו פתרון, אבל כעת זו שי"ן ימנית.

הוא כתב שם הערה בזה"ל, האומר לישן ברפה, טועה. שאין לישן רפויה, אלא לשון שינה.

לפי זה הבנתי דבר נוסף לגבי התרגום. ישנם הגורסים, לישניא, וישנם הגורסים לישניא. זכורני שבספר מרפא לשון כתוב, כי הנוסחא הקדומה היא לישן. לא הבנתי את חילוקי הדעות. על מה הויכוח. למאי נפק"מ. אבל עתה הבנתי זאת. כאשר אומרים לישן ברפה, מתכוונים ללכת לישון. לכן ראו צורך להדגיש, לומר לישן בדגש. ואעפ"י שהשאלה למעשה בכלל לא קשה, כי עניין שינה הוא בלשון הקודש, וכאן זה תרגום, אבל לפחות הבננו את הכיוון. מה היו הויכוחים.

השלמה בעניין ברכת הרואה חכמי אומות העולם.

כיון שצריכים לסיים, נדבר בקצרה לגבי מה שדיברנו בשיעור מוצש"ק שמות התש"פ, לגבי רואה חכם מחכמי ישראל, והבאנו את הנידון, האם מברכים על חכם יהודי הבקי בשבע חכמות העולם, או אף באחת מהם. אמרנו אז כי לא ידוע מהיכן המקור למה שכתבו חכמי תימן בתכאליל, הלא הם מה"ר שלום שבזי, מהר"י בשירי, ומהר"י ונה, כל אלו אמרו שמברכים עליו גם כן. תמהנו ולא נודע לנו, מהו המקור שלהם?

גם עתה, מה שהצלחתי לגלות, אינני יודע אם זה המקור הראשון, אבל גילינו חכם אחד שאומר זאת לפנייהם, בספר המזרחי. הוא חיבור שחיבר מה"ר יוחנן מזרחי, וכנראה שמו האמתי הוא יחיא. הוא אחד מרבותיו של מה"ר יצחק ונה. הוא כתב חידושים על רוב מסכתות הש"ס. עד היום מצויים חידושויו על שלושים ושתיים מסכתות, אבל מתוכם נדפסו רק על מסכת ברכות ופסחים, ומסכת סופרים. זהו חלק קטן מכל חיבורו הגדול.

ובכן, מצאתי בספר המזרחי [ברכות פרק ט', דף ע"ט] שכתב כן. אמנם, אינני יודע אם הוא הראשון, או אולי מהראשונים שכתבו זאת. ברוך ה', מה שהסברנו בשיעור הנז"ל, גם זאת זכינו לראות שכתוב בספר המזרחי.

אמרנו אז, כי מוכח מדבריהם שהם אינם מסכימים עם מה"ר נתנאל פיומי. גם הם, כמו רבים מגדולי ישראל, סוברים כי דת הערבים והנצרים לא נשלחה אליהם. כל כולה שקר וכזב, ובדויה מלבם. אף אחד לא שלח אליהם תורה. ברוך ה', עתה זוכים אנו לראות דברים מפורשים כך.

וזה לשונו, הרואה חכמי ישראל, מברך בא"י אמ"ה, שנתן מחכמתו ליראיו. ולהרא"ש, שחלק מחכמתו ליראיו. הוא גם שם לב, שהרא"ש חלק על הרמב"ם בזה. גרס ברוך שחלק, במקום שנתן. מאידך, מהר"ש שבזי ומה"ר יצחק ונה, נמשכו אחרי השלחן ערוך. החילוק מצא חן בעיניהם, לכן הם קבעוהו בסידורם. אבל מהר"י לא הסכים לזאת.

וממשיך וכותב כך, הרואה חכמי אומות העולם, שחכמים בחכמת העולם, כגון איצטגנינים, וחשבון מזלות, ופילסופים, וככ"ב. [= וכל כיוצא בהם]. אלו אותן המלים של החכמים הללו, פחות או יותר. חוץ מחכמת תורת מחמד שר"י [= שם רשעים ירקב] ההגרי, כלומר, מזרע הגר. מברך, בא"י, שנתן מחכמתו לבשר ודם. רק חכמים הבקיאים בשבע חכמות, מברכים עליהם שנתן מחכמתו.

דייקנו זאת גם כן, ממה שהם כתבו בלשון ערבי, פקט. דהיינו בלבד. הסברנו אז כי הם באו לאפוקי מידיעה בחכמת דתם, ועתה ב"ה, אנחנו רואים זאת במפורש בספר המזרחי. הוא מפרש בהדיא כי ידיעת החכמות האלו, היא לבדה המצריכה ברכה, ולא ידיעה בחכמת מחמד. היא כולה שטויות. דברים בטלים ומבוטלים. מובן מאליו שה"ה ליש"ו הנצרי שר"י. אין על כך ברכה.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור. פרטים בטלפון: 050-4140741. והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכ"ר.

ברוך ה', זכינו וקיבלנו את המקור לדברי החכמים הללו. הנה הפירוש התאשר. ואמנם בכל זאת, אף כי יתכן שהוא המקור לשיטתם, כי דרכו להוסיף חידושים בספריו, ואפשר שהעתיקו זאת ממנו.

אינני בטוח כי הוא הראשון שאמר זאת, אבל אם המקור הוא ממנו, כלומר שהוא הראשון שחידש זאת, מובן היטב מדוע לא נמצא לכך מקור בספרי הקדמונים, דהיינו הגאונים והראשונים, וגם לא באחרונים. מהר"י ונה הוא תלמידו, ולקח ממנו את החידוש. השאר הם פחות או יותר באותו הדור, ומסתמא כולם נמשכו אחריו.

שאלה מהקהל: אם הם בני אותו דור, איך יכול להיות שהוא מקורם. קשה לומר כך. מסתבר יותר שמקור משותף לכולם.

תשובת מרן שליט"א: הוא קדם להם קצת. הוכחה וחיזוק גדול לדברינו, מצאתי אח"כ בס"ד ממה שמהר"י בשירי כתב הגהה בגליון ספר המזרחי הנז', לגבי תולעת החגבים שאין לחוש בהם לאסור, כיון דמינייהו קא גבלי, כמו שהעלה זאת מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' ר"ב. שמע מינה שספר זה היה בשימוש של מהר"י בשירי.

השם ב"ה יאיר עינינו במאור תורתו, ויזכנו ללכת בתורת האמת, שנטע בתוכנו, אכ"ר.

שובו בנים שובבי"ם

תנצא בקנה דלין ד הדיטות דואל ואחוריה וביהזי דבלעס קור דהז
 דרך כוכב עתיד כוכב לעלות מן המזרח והוא כוכבו של משיח
 טו ימים ואם האריך לכוונתן של ישראל לשון נקי מכאן ואילך צפה לזה
 של משיח וכן היה בשנת ה'שנ"ט לידירה בשנת א'תתקל' לשטמות
 כוכבים מן המזרח א' שהה מ' יום וא' שהה טו יום ויש להן צל
 כמנלות והיו אומרים שהן כוכבים של משיח ומצאתי כתב ל' ישראל ביה
 משתא כתוב שכולת באותה השנה אט' הצעיר שלם בא' יובל משתא על
 משפחת ועל שם עירי אשכנז ואחר דמן מועט' ככל דבר ב'ש"א
 הרבה מחכמי תימן וגרר המלכות שמר והרג בימי קדחי המלך ש
 עצמות הנקרא בערבי פ'כלי ותפשו אבא מרי ז'ל' והלקוהו במלכות
 עד שנתגוללו בגריו בדמן הוא ואנשים מבני ישראל עמו ז'ל' ויש
 מבית האסורים יב' חדש נשורים בשלשלאות שלבדל והיו קוסלים
 טוט ואבנים ובנו עליהן דירה גדולה למלך וכבר חרבה היום וכל זה
 כי לא רצו לצאת מדת נודע לדת חול וכשיצאו היו משוטטים במדינות
 ובעירות מזלעני כעב ומכולם הצילם י' וחזרו בשמחה במלכות יפת
 השפמי מלך כשר מבני ישמעאל בא מן המזרח והחרים זרע עשו מן
 התימן והיום הגענו לשנת א'תתקנ' לשטרות שנת הת' לידירה ועודין אנחנו
 מחכים למשיח שמה לא יגלה אלא בשנת פ' שנה ללדת כמשתטט ומש
 בן פ' שנה בעמדו לפני כרעה כי אמרו לנו חכמינו ביום שעלו אותן כוכבים
 נולד המשיח השם יקבץ בליותנו ויחיש משיחו בימינו א'ן מי יחזיר
 משומא' א' רישל קיש אוי מי שיחיה עצמו בשם א' כרתקן אקור ללוח
 תורה בשכר יש אומרים לו תורה שבכתב' ויש אומרים תורה שבעל פה א'ל כוונת
 אוי לאומ' שתמצא רשעת בשעה שיבוא הקצ'ה לרוץ העולם ש' והורדתיס א'
 עמ' יהושפט דא אוי מי יחיה משומא' ד' חבל
 משיח א' דב' אין בן דוד בא עד שתשפט
 מלכות הרשעה ט' חדשים ש' עד שת יולדה
 ומלכות הרשעה שעובדת ע' ש' כאשר יזוס אש
 ג'ט כירשן ז'ל' כל אומ' עובר א'
 שלה לכנה בקהנ' ומשתידין
 רשיעו ישרא' אומ' כ' שם שכל
 אומ' עבד שרה לכנה א'
 אנחנו א'ל א'י ישראל יגבור
 לכנו-שלם בטח בזכותו

אחד אות
 כוכבים
 א' ככל

צילום דף מתוך כתי"ק של מהר"ש שבזי זע"א, בחמדת ימים פרשת בלק. בסופו כתוב, ספרא חלשא, מחברא ספרא נ"ר. דהיינו שהסופר, הוא המחבר עצמו. [נ"ר, ר"ת נטריה רחמנא].